

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

כרך כה, תשל"ד

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

על הסלנג הצברי*

[א]

את מי אני רואה? – שלום שרוליק! אהלן וסהלן! מה
נשמע בביתניה, איך המרגש?
בסדר גמור. עושים חיים.
איך האישה, הצאצאים?
גודלים, אינשאללה. הילדים לגובה. האישה לרוחב.
מבסוטים חלס.
איך רובן?
עזוב אותו. נהיה פסיכי. מתוסבך.
מה קרה? הלא הייתם סחבים?
דחילק. עזוב שטויות. גם זה סחב. טיפוס מחורבן.
גודניק בחסד. בא, מזמזם לך על השכל כמו מיקסר. לא
תוציא אותו מן החדר אפילו בפולדור.
זמה שלום בנץ?
נשוי קשות. שמע, התיישבה עליו אחת. שתים-עשרה
טון. דרסה אותו לגמרי. ואיך העניינים אצלך?
די זיפת!

* הדברים נתפרסמו ראשונה ב"האומה", חוב' 3, בכסלו
תשכ"ג, ואנו חוזרים ומפרסמים אותם ברשות מחברם ובהסכמת
מערכת "האומה".

מה קרה? דוקא סיפרו לי שמצאת ג'וב.
איזה ג'וב? – יושבים כל היום במשרד ודופקים הזמנות.
פכה... וללה, תביט איזה חתכה. מי זאת?
דוקא מפיר אותה. עובדת אתי יחד. תתפלא לשמוע.
אשתו של איציק!

שאיציק יארגן לו חתכה שכזאת? – אלוהים אדירים!
פשהיה בתנועה היה עקום לגמרי. אף אחת לא הביטה עליו.
היו לו שתי ידיים שמאליות ורגליים של חלבה. ועכשיו –
רזקה שכזאת – תראה איך שהיא מענטזת! עושה שמיניות
ודופקת בעקבים כמו יופי של סוסה!
תשבע, אל תביט עליה יותר מדיי. עכשיו יש לאיציק
זוג ידיים, אייון בטון!

אל תפחיד את האנשים. אותי לא תמתח. מי פוחד
מאיציק?

יובכן, לא תאמין. איציק משוגע עליה וקנאי כמו פר.
הבוס שלו שם עליה עין באיזה נשפייה. והוא עשה שם
מכרייקה כזאת! דחף לו יבשה אחת והרס אותו לגמרי. למחרת
זרקו אותו מהעבודה. אומרים, שהבוס שלו קצת טרללי מאו.
קיבל מכה במוח. זה לא פשוט!
מהו עושה עכשיו?

פיטרו אותו גם מהעבודה השנייה שהשיג. באלאגאניסט
עצום. עושה מכל עניין ווג'ראס. שולח דוחים ותלונות. מסלקים
אותו מכל חור... מה שלום דנדוש? שמעתי שנולד לו
סוף-סוף זכר.

איזה זכר? – זכר כמו קליאופאטרה. מסכין. לא הולך

לו. מת לעשות בנים, ויוצא לו רק בנות. מעלש. בשנה הבאה
ילמד את הפאטנט וילך לו.

זומה בעצם אתה עושה כאן?

אני בעתודות עכשיו. נמצא בסביבה.

משפשפים, הו?

כן, יש שם איזה סמל מחורפץ. טיפוס נוראי. רצים
קצת. עושים איזה נאגלס וחוזרים הביתה. לא נורא. העיקר,
ראית את החברה מהפיליפינים? אמרו לי שזה כביר. בזמבה!
מה כביר? – פאנטאסטי! סטראטוספרי! אם לא ראית

עוד, רויץ לשם בקפיצות קרב!

טייב. שלום. הולך לקנות פרטיסים אצל קצין העיר.

שלום. תמסור דש לפצמינה שלך ולכל הינוקים.

בסדר. להת!

להת!

השיחה שהובאה כאן כדוגמה ל־סלנג הצברי עשויה
לצרום במקצת את אוזניהם של אניני הטעם הלשוני. כמה
וכמה אסטניסי עברית ודאי שיעקמו חוטמם. אבל זו היא
שיחת-חולין של ישראלים צעירים, שהם עצם מעצמינו ובשר
מבשרנו. הדוברים בה, שהם רוב מנינם של בני הדור הצעיר,
אינם רואים בה כל זרות, וסבורים עליה שהיא עברית,
הטובה למשאים-ומתנם יותר מפל עברית אחרת. מתהלכת
היא ברחובות ערינו וכפרינו בהילוך של אורח שאיננו מתיירא
מן השואלים לתעודת-זויהו. יתר על כן: לשון זו עצמה
היא היא תעודת-הזויהו לגבי הישראלים

המשתמשים בה. עצם מציאותם של ביטוייה בפיו של אדם מעיד עליו, שישראלי גמור הנהו, צבר בין צברים! אמת, המונח "צבר" הוא כללי מדי, וכונס אל מתחת כנפיו טיפוסים, שלעתים הם שונים זה מזה תכלית שינוי. הצברים אינם עשויים מקשה אחת, ואף לשונם איננה בחינת "שפה אחת ודברים אחדים". לכאורה, כל מי שנולד בארץ, או עשה בה את שנות חינוכו, קרוי "צבר". אבל לא הרי דיבורם של הצברים בני עדות המזרח (אם כי, למען האמת, לא כל עדות המזרח!), הנוקטים במבטא עברי נכון, כהרי דיבורם של הצברים שמוצאם אירופי. לבני העולים החדשים שנולדו בארץ יש סלנג משלהם, השונה במעט או בהרבה מן הסלנג שבפתח המאמר. אף אוצר המלים והביטויים של כמה חוגים חרדיים בלשון יום-יום שלהם (כונתי, כמובן, ללשון-חולין של עברית, ולא של יידישו!) שונה מאוצרם של בני ה"התיישבות העובדת", למשל. אותה דוגמת-סלנג שהבאתי איננה משותפת, בהכרח, לכל חטיבותיהם של הצברים, אבל טיפוסית היא לחוגים רחבים בתוכם. בקרב צה"ל, למשל, המשמש מעין מקוה לכל זרמי הצברים, רווחת היא מאוד, על כל ביטוייה המיוחדים. ידועה היא אף לכל הישראלים, שעשו פעם בתנועות הנוער ובארגוני המחתרת השונים. מצויה היא בפי הנוער שבמושבות, במושבים ובקיבוצים, ומכאן זכותה ליצג, במידה ידועה, את ה"סלנג הצברי" בכללו, גם אם אין ביכולתה לשמש דוגמה לניב לשוני קבוע ועומד, המקובל על הפול. בכלל, יש להיזהר, לדעתי, מראיית ה"סלנג הצברי" כחטיבה לשונית מגובשת

ומגודרת, שניתן לקרוא לה "לשון צברים", כדרך שקוראים "לשון חכמים" או "לשון התנ"ך". עדיין רב בה הארעי על הקבוע, הרופס על העומד, המתהווה והולך על הקיים כבר. יותר משהיא מצב הריהי תהליך הנמצא בעיצומו. יותר משהיא חומר למילון ולספר הדקדוק, הריהי חומר לדמיון היוצר, שלעתים הוא דמיון פראי.

[ב]

אבל קודם שנמשיך בשימוש של המונח "סלנג", מן הראוי לנו לדעת היכן אנו עומדים. פידוע, לוקח מונח זה מן האנגלית, אלא שאף שם מקורו בלתי-ידוע. פעם היה ה"סלנג" האנגלי שם-גנרף ללשון גנבים, צוענים ועוד, והוראת המלים to slang הייתה: לעלוב בביטויים גסים - כיון ששימוש היה רגיל בפיהם של חוגים נחשלים מבחינה חברתית. היום נתרככה משמעותו של המושג, ואף נרחבה, ומורה על דיבור פופולארי, היכול לעלות על שולחן של שכבות, שאינן נחשלות דוקא. בדרך שנינה מבחינים באנגליה בין שתי שפות: language ו-slang (ראה מילונו של שיפלי: Dictionary of world literature). מפל מקום, גם היום אי-אפשר לשנות הרבה מן ההגדרה של שפת המונים או דיבור המוני. בעברית ניתן לסלנג השם "עָגָה" ("לשון עגה" נזכר בתלמוד), אלא ש"עגה" קוראים אצלנו גם לדיאלקט (בצד "גיב-"), ויש להבחין בין סלָג לבין דיאלקט, לפחות בתחילת שימושם, שכן הסלנג היהבנוי על חלוקה סוציאלית ולא על חלוקה אזורית כדיאלקט. הסלנג סוטה מן הנורמה

הלשונית המקובלת, לפעמים בצורה נלעגת, הבאה מחוסר ידיעה, ולכן מתאים לו יותר המונח העברי "עלגה". לשון עלגה זו היא היפוכה של לשון צחה, נכונה, וראה ישעיהו לב, ד: "ולבב נמהרים יבין לדעת ולשון עלגים תמהר לדבר צחות". מתאימה לכך הגדרתו של בן-יהודה: "עלגה – קלקול הלשון. ור' סעדיה גאון בהקדמתו לספר האגרון רואה ב"עלגה" דבר המזכיר את הסלנג שלנו, וכן את הו'ארגון: "לא היה גוי שלא באו בו נידחינו, גם בתוכם ריבינו ילדינו, לשונותם למדנו, ותלט עלגתם על שפר אמרינו, ולא נכון כן". כלומר, מתאונן הוא על השפעת הלעז, ועתידים אנו לראות שב"סלנג הצברי" ממלאה השפעה זו תפקיד מכריע. מובן דומה יש לעלגה בדבריו של דונש בן לברט: "התבונן, בני, בשפת הקודש למצחצחיה ונוסח ממעלגיה". וכן מנחם בן סרוק: "כאלה ישיג המשכיל לדעת שפת יתר, ובהם יתבונן אמרי לדבר צחות... יצמצם מליו ולא יתעלג".

קל להבחין בין הסלנג ובין הלשון הספרותית, הנורמאטיבית. אבל ההבחנה נעשית קשה יותר ביחס ללשון המדוברת. אין ספק, שהאחרונה נאמנה יותר לחוקי הלשון המקובלים, ואוצר-המלים שלה אינו חורג מתחום המילון, כשם שחורג הסלנג. ואף על פי כן, קיים תהליך בלתי פוסק של ספיגה בין הסלנג לבין הלשון המדוברת, עד שתחימת גבול מדויק היא כמעט בלתי אפשרית. והוא הדין אצלנו. בארץ זו קיימות עתה שלוש לשונות: עברית ספרותית, נורמאטיבית; עברית ישראלית, סטאנדארטית (אם נשתמש במונחי של ח' רוזן); ועברית סלנגית, שיש אומרים שהיא יותר סלנג

מאשר עברית... ההבחנה בין ה-סלנג הצבריי ובין העברית הגורמאטיבית היא קלה. האחרונה היא בעיקרה לשון של מקורות ולשון של פתיכה ספרותית. ואילו ה-סלנג הצבריי עשוי אמצאות, אלתורים, חידושים וחיקויים, ומשמש בעיקר לדיבור (אם פי אין לזלול בניסיונות המוצלחים או הקיקיוניים להכניסו לתוך הספרות היפה!). אשר לעברית הישראלית, הסטאנארטית, אין זו לשונם של סופרים, אבל זוהי לשונם של עיתונאים, פקידים, אנשי-צבא ובעלי מקצועות חופשיים, שהעברית שלהם נענתה לצורכי השעה והמקצוע, ונסתגלה לדרישות החיים המודרניים, בלי לאבד את צביונה כדרך שאיבדה בסלנג. נביא כאן כמה דוגמות לשימושי הלשון בשלושת מיני העברית שהוכרנו:

עברית ספרותית: כיצד אתה חש? (התשובה: הנני חש בטוב או שלא בטוב).

ישראלית: איך אתה מרגיש, מה שלומך, מה נשמע אצלך?

סלנג: איך העניינים, איך המרגש, איך הולך?

עברית ספרותית: דעתו של פלוני אינה צלולה, פלוני בלתי שפוי בדעתו, נתבלבלה עליו דעתו וכד'.

ישראלית: הוא מופרע, בלתי-מאוזן, מתוסבך וכד'.

עברית סלנג: הוא פסיכי, טרָלְלִי או מטוֹרָלֵל,
סתם דָג וכד'.

עברית ספרותית: נתענמה עליו נפשו, נתעצב אל ליבו וכד'.

• ישראלית: יש לו מצב-רוח רע.

• סלנג: הוא מצוברה.

עברית ספרותית: הפול אתא שפיר, הפול היה כשורה.

• ישראלית: העניינים התנהלו בסדר, הפול הסתדר

יפה וכד'.

• סלנג: העסק דפקו, זה הלך!

ריחה המיוחד של העברית הספרותית (ריח של שבת...)
מבדיל מיד בינה לבין חברותיה. ואילו החולין, הפשטות
והמעשיות המשותפים לסלנג ולעברית הישראלית – מקשים
על ההבחנה המדויקת. ניתן לומר, שהסלנג הוא ציורי יותר,
וכמו שנאמר קודם – רחוק יותר מפל משמעות מילונית
מקובלת, ביצרו לעצמו מילון שרירותי משלו. מפל מקום,
כבר מצויים בפי ה"צבר" כמה וכמה ביטויים סלנגיים,
המייחדים אותו מדוברי העברית האחרים. "צבר" לא יאמר
"נפלא, נהדר, יוצא מן הכלל", כי אם "עצום, כביר, בומבה,
פאנטאסטי". לא יאמר על מישהו, שהוא שוטה מובהק, או
חסר דעה, ואפילו לא יאמר "טיפש", אלא יאמר "טמבל" או
"מטומבל", או "אהבל בולמה"... וכן לא יקרא "טיפש כמו
חושם" או "כמו אנשי חלם" אלא: "טיפש כמו צנצנת, כמו
משחת-נעליים, כמו עמוד טלגראף, כמו החור שבבייגלה,
כמו כפית אלומיניום, כמו הפתקה שעל הלחם..."

נסקור עתה את הגורמים הכלליים ליצירת הסלנג ונראה כיצד השפיעו על הסלנג שלנו.

גורם ראשון במעלה להתהוותו של הסלנג בלשונות העולם יש לראות במציאותם של חוגים עממיים רחבים, בעלי אוצר מלים מצומצם וחסרי ידיעה בחוקי הלשון. חוגים אלה נאלצו להמציא את החסר להם בשימושה היום-יומי של השפה בכוח עצמם, על-ידי תחליפים ואלתורים משלהם. זהו, במלים אחרות, הגורם של חוסר השכלה לשונית מספקת. אבל אין בגורם זה בלבד כדי לבאר את הופעת הסלנג בכל מקום. הגורם השני נעוץ במציאותן של חברות סגורות, בעלות הווי-חיים משותף, הממציאות את הדרוש לביטוי החיים המיוחדים להן. חברות אלו אין מן ההכרח שתהיינה המוניות או חסרות השכלה דוקא.

גורם שלישי הוא אותו מרץ לשוני פנימי. המדוכא על-ידי החברה (מבחינת הנימוס והנהגה) ועל-ידי חוקי הלשון, והמוצא לו פורקן בהתפרצויות סלגניות. הסלנג הוא כאן מעין מרד או מחאה כנגד המקובל, ומשמש עדות לכוח היצירה המחתרתי של האדם השואף להתבטא בלי מעצורים. ואילו הגורם הרביעי מצוי בכל מקום, שבו נוטה דוקא האינטליגציה לטפח את הסלנג ולהתקרב אליו. כאן יש למצוא את הגעגועים אל הפרימיטיב, אל הגולמי, אבל החזק והישר, אל המחסופס והיסודי, אל הראשוני וחסר העקיפין. געגועים מעין אלה מצאו ביטויים, כידוע,

גם באמנות הציור והפיסול, ואין צריך לומר בספרות. ארבעת הגורמים הכלליים שצוינו קיבלו משמעות מיוחדת במציאות הישראלית. בענין חוסר השליטה המספקת בלשון (הגורם הראשון) קיים הבדל גדול בינינו לבין השפות האחרות. אצלנו גם אלה שידעו עברית כהלכה לא יכלו למצוא ביטוי לשוני מספיק לתופעות החיים. הופיעו שטחי-חיים חדשים, שהעברית שלנו לא נוסתה בהם כלל, ואף בשטחים הישנים הורגש צורך לחדש ולהרחיב. אלא עד שחידשו והרחיבו פדת וכדין, עשו החיים את שלהם ומצאו ביטויים ושמות מן המצוי תחת ידם, או מן המצוי בלשונות אחרות שנסתייעו בהן. מובן, הסתגלות מדיית זו לצורכי הרחוב, העיתון, בית-העסק והמשרד, השדה והסדנה, הפלים והמכשירים – לא הייתה על טהרת הלשון הספרותית. יתר על פן: לעברית המסורתית הספרותית לא היה, לפעמים, מה להציע לשימוש היום-יומי. נהג שנכנס למכונתו, אפילו הוא פרופסור ללשון עברית, לא היה יכול להתניעה בעברית! ואין צריך לומר נהגים אחרים, שלא יכלו לחכות עד שיקום ועד הלשון ויחבר מילון למונחי נהיגה, והשתמשו במונחים ובשמות הטכניים שידעו מן השפות האחרות. כך גתעשרה- העברית בכל מיני "סטופים" ו"ספידים" ו"לאגרים" ו"קוגל-לאגרים" ו"קלאטשים", וצירוף משונה כמו "סטופ-רגל" ו"סטופ-יד" נתאזרח ברחוב, כאילו היה עברית צחה... אין לשער, כמה ינק הסלנג הישראלי הצעיר מן המונחים הטכניים הללו! על מי שנסוג קמעה אחורנית נאמר בסלנג: "לקח רָבֶרס", ועל זה שפסק פתאום לפעול קורא בעל הסלנג: "עשה

סטופ-מאשין. כל אלו, כמובן, יצורי שפה ממזריים הם, שאביהם אנגלי, מבני עם לועז.

אך תהא זו טעות לחשוב, שרק בשטח הטכני שבין אדם למכונה לקתה העברית בחסר והשלימה בסלנג. גם ליחסים שבין אדם לחברו, אותם יחסים שוטפים, שאיחולים וקללות וברכות משמשים בהם בערבוביה, לא היה לעברית המסורתית מה להציע. הסלנג הצברי הוכרח אפוא להשפיק בילדי נכרים. ניקח לדוגמה את חסרונן הבולט של קללות יום-יומיות בלשון העברית. מקוה אני, שאיש לא יציע ברצינות להשתמש בקללות התנ"כיות, פנון: "ארור אתה בעיר וארור אתה בשדה" (דב' כח, טז) לצרכים שוטפים. לא יפיג אדם כעסו על חברו בקללה פנון "והיו שמיך אשר על ראשך נחושת, והארץ אשר תחתיך ברזל" (שם שם, כג). יצחק שגהר ז"ל הרגיש בכך, וניסה לערוך רשימה של קללות עבריות לעת מצוא! היה זה ניסיון טראגי-קומי. שפן, מה הציע לנו?: "שתראינה עיניך עקודים נקודים וברודים", "שתינשא במוט בשניים", "שתהא עיור כמשולם וצולע פיעקב אבינו" ועוד ועוד קללות עבריות "טהורות". מבוססות על המקורות. אבל, ריבוננו של עולם - מי יוכל להבין אצלנו תפוחי זהב במשכיות פסף מעין אלו? כדי להשתמש בהן, צריך אדם להיות בקי בתנ"ך, ואילו עמך בני ישראל שבמחתרות ובצבא לא עסקו במבחני בקיאות, ונטלו לעצמם בשפע מן הקללות הערביות והרוסיות שניצבו לפניהם, מוכנות לשימוש. רובד

1. "לשוננו לעם" עח-עט (תשי"ז).

זה של הסלנג כולו לועזי. לא משנאת העברית, פי אם מאולת
... ידה.

נפנה עתה לגורם ה־חברות הסגורות (הגורים השני).
החברות הסגורות הראשונות שלנו היו היישובים הותיקים,
למן ימי העלייה הראשונה ואילך (אם כי ברור לי, שגם
ביישוב הישן שבירושלים, חברון, טבריה וצפת, התפתח
מין "סלנג" וראוי לחקור בדברו!). נוצר, דרך־משל, דיאלקט
גילי מיוחד שלפיו אמר אדם: "שפכתי נפט על הזבל, ומתו
כל הזבובים" – כלומר דיגוש הביית מבגיד כפית בהשפעת
הערבית (ויש אומרים: בהשפעת מורים מסוימים). קמה מין
עברית, שערבית, יידיש וטורקית שימשו בה בערבוביה.
נוצרו ניבים מטולאים, סְגָרתיים, יבניאליים, מְלַבְסִיים – ומהם
ינקו ה־צבריים לעתיד לבוא (ראה "ילקוט הכזבים").

באופן מקביל התפתח ה־סלנג הקיבוצי בקבוצות
ובקיבוצים הראשונים, ועוד לפני כן ב־קִוּמוֹנוֹת וּב־גְדוּד
העבודה. הוי החיים השתפני המיוחד שבכל אלה תבע
ביטויים, שלא נודעו כמותם בשפה. ביטויים כמו "היום יש
לו שבת", "תן לי בְּמָקוֹם", "פֶּקֶק", "פְּרִימוֹס" וכד' – שיקפו
חיים חדשים וצורכי לשון חדשים.

ולאחר מ זאת, "חברות סגורות" כמו מחנות עבודה,
הכְּשָׁרוֹת, מחנות תנועות־הנוער, המסעים, הקורסים השונים,
הפנימיות – כל אלה נתנו מפוזחם לסלנג, ואין צריך לומר
התרומה הנכבדה שתרם לסלנג ההוי הצבאי המיוחד של
הכוחות הלוחמים: תנועות המחתרת, הפלמ"ח, הצבא. ושוב:
בתוך "חברות סגורות" אלו של תנועות נוער ולחימה התפתחו

חיים מיוחדים במינם, שלא תמיד יכלו לבוא על ביטויים
באמצעות הלשון המקובלת. החריגה אל עבר אמצאות-לשון
הייתה הכרחית.

ועתה – אל הגורם הכללי השלישי: המרץ המדופא על-
ידי הנימוס החברתי וחוקי הלשון. תופעה זו ניכרה אצלנו
בייחוד בנוער. חלק מן ה"סלנג הצברי" הוא, בלי כל ספק,
מחאה נגד המקובלות החברתיות, הנימוסיות והלשוניות, של
דור המבוגרים יוצאי הגולה וחניכי תרבות אירופה. אמנם
דבר מעין זה מתרחש בכל ארץ; בכל מקום קיים מתח
בין הדור הצעיר לדור האבות. אך אצלנו המתח היה לא
רק בין גילים, אלא גם בין טיפוסים. הנוער ייצג, לפחות
בעיני עצמו, את הטיפוס הישראלי ה"משוחרר". ה"חופשי",
ונלחם בדור המבוגרים שהיה, לדעתו, "גלותי" ומעורר דחייה
בדעותיו על העברית הנכונה ועל ההתנהגות הנאותה. מלחמה
זו התנהלה בשלוש חזיתות:

(א) נגד הדקדוק. אין לך מקצוע שנלמד יפה בחוץ-
לארץ, ובזלזול גמור בארץ – כמו הדקדוק. חוקי הלשון נהפכו
לכבלים בדיבורו היום-יומי של ה"צבר". את רוגזו ולעגו
פיון הנוער פנגד נציגים של חוקים אלה בבית-הספר העממי
והתיכון, הלא הוא המורה לעברית ולדקדוק, שהיה על-פי
רוב בן חוץ-לארץ וסלסל בעברית "נכונה" של "יען כ"י",
"ברי ל"י", "מובטח ל"י", "אל נכון"..." ה"צבר" דש בעקביו
ביטויים נוטפי שמן-זית-וך מעין אלו, ומצא לו אחרים
במקומם. הופיעו ה"למה ש...", ה"בטח", ועל כולם ה"אז-

המפורסם, סיוטם של כל מתקני החיבורים. בכל אלה יצא ה"צבר" חוצץ נגד המורה הגלותי, בעל המליצה, הזועק "הושיעו" בשעה שהוא טובע.

(ב) נגד הנימוס וההתנהגות, שהטיף להם דור המבוגרים. פתגמים כמו "אין משיחין בסעודה" או "דברי חכמים בנחת נשמעים" היו לצנינים בעיני ה"צבר", ודרישות למתינות, זהירות, צניעות ודייק בלשון נתפרשו בעיניו כחוסר העזה, חוסר מעוף, חוסר חוש לגבורה, או, בקיצור: כ"חוסר דם". נגד כל ההטפות המשעממות לדייק הביטוי יצא הנוער בעשרות ביטויים, ששולט בהם דוקא חוק ההפרזה והקיצוניות: "כפיר, איום, נורא, עצום" – מצד אחד; ו"כנגדם: "עלוב, מחורבן, מזופת, עקום וכד' – מצד אחר. המידה המשובחת ביותר בפני המבוגרים – מידת "שביל הזהב" בכל מעשי אדם – היא היא המידה, שהסלנג מתרחק ממנה ביותר. עסקו של הסלנג הוא דוקא בביטויים הקיצוניים מזה ומזה, ואת הדרך הממוצעת אינו יודע.

(ג) מלחמה שלישית הייתה לנוער בכל מיני אידיאולוגיות בעלות רמה מוסרית גבוהה, שלא יכול לעמוד בה, או שלא הלמה את חיי המאבק בארץ. במשך זמן רב צידד דור המבוגרים, שידע את טולסטוי ואת א"ד גורדון והתלהב, בחלקו, מגאנדי, בתיאוריות מדיניות-מוסריות שהושתתו על העיקרון, שכל אדם נברא בצלם, שיש לרחוק מכל שימוש בנושק, שאין להשיב בדם תחת דם, וכיוצא באלו. אולם בסופו של דבר לא היה אפשר לשמור על עיקרים כמו "טוהר הנשק" ו"הבלגה" בחיי הלחימה הממשיים של הנוער,

ושפע של ביטיים אנרסיביים ומוחצים החל ממלא את
ה-סלנג הקרבי- שלו, וחודר משם אל הסלנג האזרחי. מפאן
ביטיים כמו "השחיל אותו", התלבש עליו, "רכב עליו
קשות", "סגר אותו כמו אקורדיון", "דפק אותו", "גירד אותו
בשפאכטל" ודומיהם, שמקורם באנרסיביות שבשדה הרקב,
ואביהם מולידים הוא המרץ המלחמתי המשוחרר, שהתפרץ
אחרי תקופות ארוכות של הבלגה. ה-סלנג הצברי, שהתפתח
בפעולות המחותרת ובמלחמת העצמאות, מלא מן המרץ
התוקפני הזה.

אנן באים עתה אל הגורם הרביעי: הגעגועים אל
הפרימיטיב. כאן יש למצוא את הסיבה להתרפקותה,
המחרה לכאורה, של האינטליגציה שלנו על אורח-דיבורם
המגושם ומחשבותיהם הפשוטות של "עמך", מבני עדות המזרח
בעיקר. אולם אין לתמוה על כך. החוגים המשכילים שלנו
הם כה ציניים, כה אכולי ספקות ומעורערי-ערכים, עד
שהם מוצאים אחיזה בגמגומם הפכד של חסרי ההשכלה,
המאמינים במשהו, וחכמת-החיים שלהם פשוטה ואיתנה.
האינטליגנט מוצא קסם מיוחד בהכרוה "אנא פורדי", משום
שבעל ההכרוה הזאת הוא יהודי בלי חכמות, אוהב דברים;
ברורים ופשוטים, ואינו מבין דברים מסובכים ועקומים;
ואילו הוא, האינטליגנט, כבר נכנס לסבך מחשבתי ונפשי
כזה, שבו שום דבר אינו יכול להיות ברור ופשוט... מאין
בררה הוא מאמץ לו לפחות את הביטי "אנא פורדי" ואת
הביטי "דוגרי", אף על-פי שלעולם לא יהיה פורדי ולא
"ידבר דוגרי".

נסקור עתה כמה תכונות, המציינות את הסלנג הצברי. ייאמר מיד לעונתו, שאחוז הלעז שבתוכו הוא גבוה ביותר. ולא ששולל אני שימושן של מלים לועזיות בשפה העברית, שהרי לשוננו מלאה מלים שמקורן ארמי, יוני ורומי. יתר על פן: איני רואה כל רע בצורה "לטלפן", למשל, שבאה מ"לטלפון", ולא בצורה "להתפדר" שבאה מ"פודרה", הלועזית. אלא שהיתר פניסתן של מלים זרות צריך להיות מותנה בהטמעתן בתוך הצורות הלשוניות העבריות, בתוך הנטיות והבניינים החקויים. איני רואה סכנה גדולה באימוצה של מלה כגון "לפיף", אפילו נבטאת הכ' דגושה שלא כדק, אבל רואה אני נזק רב בביטויים כגון "להחזיק ממנו", "עולם-הזה/ניק", "באלאגאניסט", חברמן, "בלופר" – שכן כל אלה הם כעצם בגרונה של העברית, ובכל אחד מהם יש דבר המתנגד לרוחה ולחוקה.

אם יהא הסלנג שלנו יונק מן הלעז, כדרך שינק עד כה, לא ייספג בגופה של השפה, וסופו שיוקא מתוכה. אבל, מצד אחר, יהא זה עול אם נתעלם מאותם החלקים ב"סלנג הצברי", ששוקעה בהם ציוריות מקורית ובאה לידי ביטוי תחושה מלאת הומור. ציורי הוא הביטוי "שיר נמרח" לשיר הנמשך בלי סוף, או "לעשות שמיניות באויר" – לגבי נענוע ירכיים בשעת הליכה או לגבי התאמצות מרובה. בביטויים "אפה גירדת אותו?" או "איפה הגרלת אותו?" – מוצא אתה הומור, אם כי מחוספס במקצת, שהוא טבעי לדוברים מבני הארץ.

חביבה על הסלנג שלנו מידת הקיצור, זה שבא על-ידי שימוש בראשי-תיבות, כגון חול, דוח (אם כי למעשה אומרים דוח), דש, כבר שנכנסו לשפה המדוברת בפי כול, וזה שבא על-ידי קיצורן של מלים שלמות כגון: מ'כפת, מ'זתומרת, ל'ורצה. אולם עד שאנו פורטים מגרעותיו ומעלותיו, מוטב לנו שניתן את הדעת על שתי תכונות בולטות, המבדילות בינו לבין הסלנגים שבעולם.

שלא כפי שאירע בלשונות אחרות, אין הסלנג הצברי יצירה עממית דוקא. לא היו אצלנו השכבות העממיות הגדולות, חסרות ההשכלה, במובן האירופי. הבסיס של הפיראמדה הידועה - חסר היה. בחלקו המכריע נעשה הסלנג שלנו 'בידיים', על-ידי יחידים וחברות מצומצמות, ומהם נתפשט. אין הוא אצלנו תופעה סוציאלית בעיקרה, אלא שייך יותר ליצירת היחיד ולדמיונם ולאמצאותיהם של אנשים, שהיו, לעתים קרובות, אינטלקטואלים. הוא לא נוצר אפוא על-ידי פוחות שפעלו מלמטה למעלה אלא, ובעיקר, על-ידי פוחות שפעלו מלמעלה למטה. סלנג זה אינו בהכרח תוצרתן של שכבות נחשלות, אלא תוצרת-הלואי הלשונית של בעלי השכלה, שחיקו את חסר ההשכלה, דיברו ברוחו, וצרו צורה של קבע לשגיאותיו ולגמגמיו או להמצאותיו הפשוטות והיפות. חומר רב הושאל, כאמור, לסלנג מן השפות האחרות - ושאלה זו היא נחלתן של כל השכבות - אך החלק המקורי של הסלנג נעשה, לדעתי, בידי של 'צבר' חריף-לשון (ובאיזו חבורה של צברים אין לנו אחד כזה?), שלא היה שייך, לפי מוצאו וחינוכו, לפשוטי-עם ולחסרי-השכלה

דוקא. מבחינה זו, ההגדרה הנכונה של הסלנג העולמי כ־שפת המונים אינה מדויקת לגבי דידגו.

ההבדל הבולט השני מונח בכך, ששימוש של הסלנג אצלנו (בייחוד במלים שהושאלו מן השפה הערבית) היה במשך זמן ניכר נחלתן המוחלטת של יחידות לוחמות, רבות מעללי־גבורה, ונהפך לסימן־היכר לשוני לכל מי שהשתייך ליחידות אלו. לאחר זמן השפיע הדבר, שגם אלה שלא השתייכו אליהן מעולם החלו מחקים את אורח הדיבור הסלנגי שלהן, כדי ליצור רושם, שגם הם קשורים באותה תקופה הירואית. התוצאה הייתה, שאנשי פלמ"ח, למשל, אמיתיים ומדומים, ואחריהם בני כל הנוער הישראלי, התחילו מתגדרים בסלנג מסוים זה, שמלים כמו "צ'יובאט" "סלמתו" "דחילק", "חבוב", "יַבִּי" וכדומה הפכו לנכסי־צאן־ברזל שלו, ונסכו על שומעיהן אורה של מחתרת, לחימה ומדורות לוחכות, פינג'אנים... בניגוד להימנעות לדבר בסלנג המעיד על מוצא וחינוך נחשלים, הימנעות המציינת את החברה האירופית, קמה אפוא אצלנו דוקא הלהיטות להתבטא בו, ונוצר מין סנובזים של דוברי סלנג מסוים, שתכליתו, כאמור, לשוות לדוברים הילה של איזה עבר אידיאי וניסיון קרבי, גם כשעבר וניסיון אלו לא עמדו לזכותם כלל.

בסופו של דבר נשאלת השאלה: מה עמדה יש לנקוט ביחס ל־סלנג הצברי. ייאמר מיד, שעמדה איסטיגיסית שוללנית לא תועיל לעניינם של המתנגדים. אין להסתפל בישראלים הצעירים מתוך אנחה והתמרמרות, כאיוב זה האומר יזעתה שחקו עלי צעירים ממני לימים (ל, א). ומאידך גיסא, אין

לקדם בהתפעלות כל הבל-פה, שיצא זה עתה מצברינו העוקצנים והחמודים, בחינת מפי עוללים ויונקים יסדת עוז... יש להטות אוזן לנעשה בלשונם של נערינו ונערותינו, הטיה שיש בה נכונות לקבל מן החידושים הנאים (ומצויים גם חידושים נאים!) ועם זאת – להילחם בסתם חיקויי-לעז, המסוררים דרפה של לשון, ובחדשנות של סרק שאינה בת-קיים. יש לזרות המוץ מן הבר ולזכור, ששפע המוץ מעיד על הבר... אף יש לזכור, שהתהליך של הברירה הטבעית יעשה את שלו. חזקה על חידושים רעניים ובריאים שבלשון הצברים, שישתמשו בעברית הישראלית וימצאו מקומם אף בספרות, ולעומתם עתידים כל מיני גידולים תלושים, שאין להם אחיזה בלשון, להשתכח מן הלב. הרבה מן הסלנג הוא עניין של אפנה, ומה שהמליטה אפנה אחת תמית אפנה אחרת. אחוז הילודה בלשון הצברים הוא אמנם גבוה מאוד, אבל גם אחוז תמותת התינוקות אינו מן הנמוכים, באופן שהאיון בוא יבוא, ורק ילדי הלשון החסונים יישארו בחיים.